

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Israel – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019

I. SAMMANFATTNING

Denna rapport behandlar situationen för de mänskliga rättigheterna i staten Israel inom 1967 års gränser och det ockuperade syriskas Golan. Israeliska myndigheters respekt för de mänskliga rättigheterna i det ockuperade Palestina behandlas i rapporten Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Palestina 2019.

Israelisk lagstiftning innehåller ett gott skydd för de mänskliga rättigheterna men tydliga brister finns, särskilt vad gäller minoriteters rättigheter. Respekten för de mänskliga rättigheterna i Israel påverkas av ockupationen av Palestina och konflikterna med grannländerna. Undantagstillstånd deklarerades 1948 och råder än idag, vilket enligt israelisk rätt ger regeringen särskilda befogenheter. Ockupationen och perioder med upptrappat våld medför brister i respekten för de mänskliga rättigheterna, inklusive i Palestina. Raketattacker från Gaza mot civila mål i Israel strider mot den humanitära rätten.

Staten Israel är uppbyggd enligt rättsstatliga principer. I internationella mätningar placerar sig Israel högt vad gäller god samhällsstyrning samt lag och ordning, även om det finns brister, exempelvis vad gäller korruption. Rättsväsendet agerar självständigt i förhållande till den verkställande och lagstiftande makten.

Israel är en demokrati med ett valsysteem som garanterar fria val. Politiskt deltagande och samhällsligt engagemang är generellt högt. Vissa grupper, såsom kvinnor och minoriteter, är i praktiken underrepresenterade.

Israel har ett aktivt civilsamhälle. Människorättsorganisationer upplever en fortsatt urholkning av det demokratiska utrymmet och ett alltmer polariserat samhällsklimat, särskilt i frågor som rör ockupationen.

Frihetsberövanden utan rättegång i form av så kallat administrativt förvar förekommer. Enligt människorättsorganisationer förekommer kränkningar av förbudet mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling, särskilt av palestinier. Endast ett fåtal av dessa anmälningar leder till utredning och lagföring. Religionsfriheten är fastslagen i Israels självständighetsförklaring, men den ortodoxa judendomen intar i praktiken en särställning. Yttrande-, press- och informationsfrihet garanteras i lag. Medieklimatet är pluralistiskt och livligt, men utmaningar finns; bland annat har civilsamhällesorganisationer kritiserat det man ser som tendenser mot politisk inblandning i mediemarknaden.

Israel håller en i många fall god standard på utbildningsområdet och majoriteten av den israeliska befolkningen har god tillgång till hälso- och sjukvård. Levnadsstandarden är hög. Inkomstklyftorna är dock stora och det finns väsentliga skillnader mellan olika befolkningsgrupper vad gäller rätten till arbete, hälsa, utbildning och levnadsstandard. Kvinnor har en förhållandevis stark ställning, men är underrepresenterade i det offentliga livet, har lägre löner och utsätts för diskriminering på det familjerättsliga området.

Människorättsorganisationer uttrycker oro för ökande segregering mellan män och kvinnor på offentliga platser. Hbtq-personers rättigheter har stärkts och i de större städerna råder generellt öppenhet mot hbtq-personer. Den största minoriteten utgörs av de arabiska medborgarna i Israel, varav många identifierar sig som palestinier. De arabiska medborgarna inkluderar gruppen beduiner (i rapporten benämns de arabiska medborgarna som arabiska israeler). Lagstiftning som antagits de senaste åren har inneburit försämringar av minoriteters rättigheter. De arabiska israelerna, särskilt beduiner, har generellt sett sämre

levnadsförhållanden och rättigheter. Israel har ratificerat FN:s flyktingkonvention men har kritiserats för sin asylpolitik.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Israel har ett demokratiskt styrelseskick och är uppbyggt enligt rättsstatliga principer. Rättsväsendet är självständigt i förhållande till den verkställande och lagstiftande makten. Domstolarnas avgöranden går regelbundet emot regeringens och parlamentets linje. Rättssystemet består av religiösa och sekulära domstolar. De religiösa domstolarna behandlar familjerättsliga frågor såsom giftermål, skilsmässa och vårdnadsfrågor. Det sekulära domstolssystemet består av allmänna och militära domstolar.

Alla individer, även de personer som inte är medborgare i Israel, har direkt talerätt i Israels Högsta domstol mot i princip alla regeringens och myndigheters beslut och åtgärder, både vad gäller laglighet och skälighet (med visst undantag för palestinier på ockuperat område, se vidare rapporten Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Palestina 2019).

Israel saknar en skriven konstitution. Ett antal så kallade grundläggande lagar fastställer friheter och rättigheter som i andra länder regleras i konstitutionen. Högsta domstolen kan ogiltigförklara vanliga lagar som strider mot grundläggande lagar. Under den senaste mandatperioden i Knesset (parlamentet) har initiativ tagits för att ge parlamentet möjlighet att bortse från domstolens avgöranden genom en så kallad överprövningsklausul. Hittills har någon sådan klausul inte antagits.

Genom utsträckning av lagars och förordningars tillämpning till bosättare på ockuperade Västbanken, inklusive östra Jerusalem, har bosättare mer eller mindre samma rättigheter som israeliska medborgare i Israel, medan de palestinier som bor i samma område lyder under ockupationslagar.

Permanent undantagstillstånd deklarerades 1948 och gäller än, vilket ger regeringen befogenheter att i vissa fall fatta beslut utan att följa sedvanliga regler. Sedan 1996 krävs att undantagstillståndet utvärderas och godkänns årligen, vilket i princip sker automatiskt i parlamentet.

Israel har ett omfattande ramverk av lagar för att förebygga och lagföra korrupktion. Landet rankas på plats 34 av 180 länder på *Transparency Internationals* index över upplevd korrupktion för år 2018. För närvarande pågår tre rättsutredningar mot premiärministern Benjamin Netanyahu om tagande av muta, bedrägeri och trolöshet mot huvudman, där statsåklagaren ännu (30 juni 2019) inte har fattat slutligt beslut om åtal.

I juli 2018 antogs en ny grundläggande lag, nationalstatslagen, som bland annat stadgar att endast det judiska folket kan utöva sin rätt till nationellt självbestämmande i Israel samt att staten ska se judisk bebyggelse som en nationell prioritet. Lagen nedgraderade också arabiskan till ett språk med ”särskild status”. Lagen riskerar att på sikt begränsa icke-judiska medborgares civila och politiska rättigheter. Fyra av FN:s specialrapportörer menade att lagen inte uppfyllde grundläggande principer om jämlikhet mellan medborgarna. Nationalstatslagen bidrog till att Israel sjönk från tre till två av sju poäng på *Freedom House* ranking 2019 av civila och politiska rättigheter.

Rättssäkerhet

Israelisk lagstiftning innehåller bestämmelser som ska garantera rätten till en opartisk och rättvis rättegång. Åtalade har rätt att betraktas som oskyldiga tills motsatsen bevisats, att få veta vad de anklagas för samt rätt till försvarare. De lagliga möjligheterna att hålla personer i förvar i Israel utan rättslig prövning är begränsade till 24 timmar.

Ovan angivna rättssäkerhetsgarantier omfattar inte till fullo de som misstänks för säkerhetsrelaterade brott. Vid säkerhetsrelaterade brott kan till exempel den tilltalade hållas upp till 96 timmar utan rättslig prövning, nekas att få träffa en advokat upp till 21 dagar, och bevisningen måste inte delas med denne. Rättegångar är som huvudregel offentliga, men undantag görs vid bland annat mål som rör säkerhetsfrågor.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Endast ett fåtal av de anmälningar om brott som israeliska myndigheter eller civila begår mot palestinier i Palestina leder till utredning. Vad gäller straffrihet för tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling, samt oproportionerlig användning av våld, har både FN:s

kommitté mot tortyr och FN:s kommitté för mänskliga rättigheter uppmanat Israel att genomföra oberoende utredningar. Enligt människorättsorganisationen *Public Committee Against Torture in Israel* (PCATI) har det inkommit över tusen anmälningar mot säkerhetstjänsten. Det är dock endast en av dessa anmälningar som lett till polisutredning. Åtal har ännu inte väckts.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Israel är en parlamentarisk demokrati med ett valsysteem som garanterar fria och rättvisa val. Val till Knesset sker minst vart fjärde år enligt proportionerlig representation. Flerpartisystem råder och det finns en aktiv politisk opposition. Partier och individer som förnekar Israels judiska karaktär, motsätter sig demokrati eller uppviglar till rasism, diskvalificeras från att delta.

Den enskilde har möjlighet att delta i den offentliga debatten, rösta och kandidera i allmänna val. Inget parti som representerar arabiska israeler har ingått i en regering. Israels valkommitté har återkommande de senaste 20 åren diskvalificerat arabiska partier och kandidater från att delta även om dessa beslut alltid har underkänts av Israels Högsta domstol. Valdeltagandet hos arabiska israeler är generellt under genomsnittet. Av 120 parlamentsledamöter är tio stycken arabiska israeler (åtta procent).

Det finns inga rättsliga hinder för kvinnligt deltagande i det politiska livet, men kvinnor, i synnerhet från minoritetsgrupper, är underrepresenterade. Kvinnor tenderar att vara utestängda från eller kraftigt underrepresenterade i politiska partier som domineras av religiösa rörelser. Högsta domstolen har beordrat dessa partier att ändra sina stadgar men hittills har någon ändring inte skett. Representationen av kvinnor i regeringen och Knesset har minskat sedan 2015. Av regeringens 21 ministrar är för närvarande två kvinnor (knappt tio procent). I parlamentet är för närvarande 29 av 120 ledamöter kvinnor (24 procent).

Det civila samhällets utrymme

Israel har ett aktivt civilsamhälle med mer än 40 000 registrerade civilsamhälleorganisationer. Människorättsorganisationer, framför allt de som arbetar med de mänskliga rättigheterna, demokrati och minoritetsrättigheter i Israel såväl som Palestina, upplever ett polariserat samhällsklimat. Man menar att den offentliga debatten har underminerat trovärdigheten för och stigmatiserat aktörer som kritiserar Israels regering, särskilt i frågor som rör ockupationen av Palestina.

Det förekommer att ledande politiker, andra civilsamhällesorganisationer och press anklagar de civilsamhällesorganisationer som kritiserar Israels regering, bland annat för att vara förrädare eller fiender till staten Israel.

Sedan 2011 har ett antal lagar antagits som människorättsorganisationer framhåller har underminerat förtroendet för organisationerna, bidragit till själv censur och begränsat yttrandefriheten. Den så kallade bojkottlagen från 2011 förbjuder israeliska medborgare och organisationer att i vissa fall offentligt förespråka och delta i bojkott av israeliska företag eller institutioner. 2017 kompletterades detta förbud med ett tillägg i migrationslagstiftningen enligt vilket personer som öppet stödjer bojkott kan nekas inträde i Israel. Israeliska migrationsmyndigheten följde upp detta med att publicera ytterligare vägledning samt en lista över organisationer vilkas medlemmar kunde nekas inträde. Lagen har tillämpats bland annat på landchefen för Israel (och Palestina) för *Human Rights Watch*, vilket är föremål för domstolsprövning i Högsta domstolen.

En lag som antogs i juli 2016 och som väckt internationell kritik innebär särskilda rapporteringskrav för organisationer vars finansiering till över 50 procent kommer från utländska regeringar eller organ (dock inte från privata donatorer). 2017 antogs en lag som försvårar för de som gör civil värnplikt att arbeta för organisationer som till mer än 50 procent finansieras av utländska medel. I juli 2018 ändrades utbildningslagstiftningen till att förbjuda civilsamhällesorganisationer att föreläsa i skolor om deras verksamhet underminerar de nationella utbildningsmålen eller försöker inleda processer mot israeliska soldater utomlands. Lagen har ansetts vara riktad specifikt mot organisationen

Breaking the Silence. EU är tydligt avseende vikten av att civilsamhället inte begränsas i sitt utövande.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Förbudet mot tortyr garanteras av ett domstolsprejudikat från 1999. FN:s kommitté mot tortyr har återkommande uppmanat Israel att straffbelägga tortyr i lag i enlighet med definitionen i FN:s konvention mot tortyr, göra tortyrförbudet absolut och uttryckligen utesluta möjligheten att åberopa strafflagens bestämmelse om nödvärn som försvar för tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling.

Israeliska medborgares rätt till liv och kroppslig integritet respekteras i stor utsträckning. Människorättsorganisationer som *Amnesty International*, *B'Tselem*, och PCATI har dock rapporterat om upprepade kränkningar av förbudet mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling i samband med förhör av framförallt palestinier. Det förekommer uppgifter om fysiskt våld och tvång, isolering, utpressning, sömnstörningar, smärtsam bindning och förnedring. FN:s kommitté mot tortyr har dels kritiserat de metoder som används av israeliska säkerhetstjänsten under förhör, dels kritiserat att säkerhetstjänsten är undantagen från kravet på att alla förhör ska videodokumenteras. Under 2018 installerades dock kameror för att livesända förhör av säkerhetstjänsten men PCATI har kritiserat metoden som otillräcklig för ansvarsutkrävande eftersom förhören inte spelas in.

Enligt israelisk lag har häktade och fängslade rätt till förhållanden som inte skadar deras hälsa eller värdighet. Förhållandena i israeliska fängelser har kritiserats av en israelisk organisation för offentliga försvarare, Högsta domstolen samt människorättsorganisationer. Kritiken gäller bland annat överbeläggning, integritetskränkande kroppsvisitationer samt begränsade möjligheter att kommunicera med anhöriga. En dom från Högsta domstolen i juni 2017 uppdrog till regeringen att vidta förbättringar, och vissa åtgärder har vidtagits.

Palestinska interner protesterar återkommande mot så kallat administrativt förvar och fängelseförhållanden, bland annat genom

hungerstrejker. I juli 2015 antogs en lag som under vissa omständigheter möjliggör tvångsmatning. Lagen kritiserades av människorättsorganisationer och FN. Den israeliska läkarföreningen har instruerat sina läkare att inte utföra tvångsmatning.

Det principiella förbudet mot att utvisa människor till länder där de riskerar att utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling (*non-refoulement*) har erkänts av Högsta domstolen. FN:s kommitté mot tortyr har uttryckt oro över uppgifter om tusentals sudaneser och eritreaner som omlokaliserats enligt avtal med tredje land och som riskerar att skickas tillbaka till sina hemländer och där utsättas för tortyr.

Handel med kvinnor och flickor för tvångsarbete och prostitution har sedan 2005 minskat markant, delvis tack vare regeringens aktiva åtgärder för att förhindra handeln och skydda offren. Det saknas officiella uppgifter men runt 14 000 personer uppskattas enligt medieuppgifter vara prostituerade i Israel. I december 2018 röstade Knesset igenom en ny lag som kriminaliserar köp av sex och som ska träda i kraft efter 18 månader.

Dödsstraff

Dödsstraff avskaffades 1954 för brott i fredstid, men finns kvar för vissa brott under krig. En person (Adolf Eichmann) har avrättats sedan statens tillkomst, vilket skedde 1962. Dödsstraffet utdömdes på grund av brott begångna under Förintelsen, bland annat krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Det finns ett generellt lagstadgat förbud mot godtyckliga frihetsberövanden. Frihetsberövanden utan rättegång förekommer, främst i form av så kallat administrativt förvar. Förfarandet har stöd i flera lagrum som en förebyggande åtgärd mot omedelbara hot mot allmän eller nationell säkerhet. En person kan placeras i administrativt förvar i upp till sex månader på basis av information som den frihetsberövade inte har rätt att ta del av. Försvarsperioden kan förlängas ett obegränsat antal gånger genom en omprövning var sjätte månad.

Enligt statistik från organisationen *B'Tselem*, baserad på uppgifter från israeliska fängelsemyndigheten och militären, uppgick antalet personer i administrativt förvar i juni 2019 till 433 personer, varav en kvinna. En övervägande majoritet av de personer som hålls i administrativt förvar är palestinier från Västbanken som hålls i förvar under den administrativa försvarsordern som är en del av israelisk militärlag. Administrativt förvar har också använts i ett fåtal fall för israeliska judar med koppling till judisk extremism. Såväl FN:s kommitté mot tortyr som FN:s kommitté för mänskliga rättigheter och ett flertal människorättsorganisationer har uppmanat Israel att avstå från bruket av administrativt förvar och säkerställa att alla frihetsberövanden sker i enlighet med internationell rätt.

Enligt lagen om förhindrande av infiltration, som varit föremål för flera processer i Högsta domstolen, kan personer som tagit sig in i Israel utan giltiga inresedokument hållas frihetsberövade under tre månader. I slutet av 2018 hölls 165 personer frihetsberövade enligt dessa regler. Lagen om medborgarskap och inresa i Israel från 2003 innebär inskränkningar av rätten till familjeåterforening för israeler som är gifta med medborgare i Palestina, eftersom dessa inte kan få permanent uppehållstillstånd i Israel. Lagen har kritiserats av människorättsorganisationer och av olika FN-kommittéer.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Yttrande- press- och informationsfrihet garanteras i lag och genom rättspraxis. Möjligheten att uttrycka sina åsikter utan rädsla för ingripanden är god i Israel. Debatten är livlig. Samtidigt finns tendenser till ett hårdnande och mer polariserande klimat. Parlamentet har de senaste åren godkänt flera lagförslag som kritiserats av människorättsorganisationer för att försöka inskränka yttrandefriheten. Medielandskapet reflekterar det pluralistiska israeliska samhället. Även om israelisk press beskrivs som friast i regionen finns inskränkningar. Information som bedöms hota statens säkerhet är underkastad militär censur genom ett avtal mellan israelisk militär och media. I praktiken kringgås dock censuren genom läckor till utländska medier som sedan citeras i israeliska medier. En domstol kan också utfärda så kallade *gag*

orders som utgör förbud mot att publicera känslig information från en utredning eller rättegång.

Även om domstolar tenderar att döma till fördel för journalister fortsätter media att vara föremål för rättsliga åtgärder, särskilt förtalsanklagelser. Människorättsorganisationen *Acri* har också pekat på en oroande trend mot offentliga företrädare som ifrågasätter kritiska journalister och medias trovärdighet, samt tendenser mot politisk inblandning i mediemarknaden.

De största tidningarna i landet är privatägda. Kritik av regeringen och dess politik är vanligt förekommande. Frågan om otillbörlig inblandning från statens sida i publicistiska frågor är under utredning. Israel sjönk på *Freedom House* pressfrihetsindex 2016 och omklassificerades från ”fritt” till ”delvis fritt”, en status som kvarstår i 2018 års index.

Lagen om informationsfrihet ger israeliska medborgare rätt till insyn i offentliga myndigheters verksamhet. Undantag görs i lagen för sekretessbelagd information. Internetanvändandet är utbrett i Israel och når 82 procent av befolkningen. Den israeliska regeringen begränsar inte tillgång till internet och friheten på nätet respekteras som regel. Israel ligger på plats 88 av 180 på pressfrihetsorganisationen *Reportrar utan gränser* index 2018.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheten respekteras i allt väsentligt. Israelisk lag ger starkt skydd för mötesfriheten. Demonstrationer mot regeringens politik är vanligt förekommande. Högsta domstolen har fastslagit att föreningsfriheten är en grundläggande rättighet. En förening kan förbjudas under vissa omständigheter, något som senast skedde 2015 när den norra grenen av den *Islamistiska rörelsen* och ett antal associerade organisationer förbjöds.

Religions- och övertygelsefrihet

Israels självständighetsförklaring samt prejudikat från Högsta domstolen slår fast att religionsfrihet ska råda i landet. Enligt israeliska statistiska centralbyråns klassificeringssystem 2019 är drygt 74 procent av

befolkningen judar, varav många identifierar sig som sekulära, 18 procent muslimer, två procent kristna och 1,6 procent druser (återstående ”övrig”).

Den ortodoxa judendomen intar en särställning, bland annat genom att det av staten finansierade ortodoxa chefsrabbinatet har överhöghet i judiska familjerättsliga frågor såsom giftermål och skilsmässa samt konverteringar. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter uppmanade vid sin senaste granskning av Israel att göra en lagöversyn. Översynen skulle revidera rätten för det ortodoxa chefsrabbinatet att bestämma på områden som påverkar icke-ortodoxa judar och icke-judar. Syftet med översynen skulle vara att säkerställa att chefsrabbinatet inte diskriminerar personer, särskilt kvinnor, på grundval av deras religion eller avsaknad av religion.

Eftersom familjerätten anförtrots de religiösa samfundet kan det i realiteten vara svårt att stå utanför dessa. En av flera konsekvenser är att borgerlig vigsel inte tillåts i Israel. Det har inte heller varit möjligt för en judisk person att i Israel ingå äktenskap med en muslim eller kristen. Borgerliga äktenskap ingångna utomlands erkänns dock. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har rekommenderat att Israel tillåter borgerlig vigsel.

Flera bestämmelser i israelisk lag syftar till att skydda helgedomar. Flera av de senaste åren har sett en ökning av antalet incidenter av vandalism mot judiska, muslimska och kristna helgedomar.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Israel har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO:s) åtta centrala konventioner. Tvångsarbete och barnarbete är förbjudet enligt lag. Lagen förbjuder diskriminering på grund av kön, föräldraskap, familjesituation, sexuell läggning, etnicitet, ursprungsland, religiös eller politisk åskådning, partitillhörighet och ålder.

Den formella arbetslösheten uppgick enligt israeliska statistiska centralbyrån (CBS) under det andra kvartalet 2019 till 3,8 procent. Sysselsättningsgraden (15–64 år) är fortsatt relativt låg (69 procent).

Detta på grund av att många ultraortodoxa män väljer att inte förvärvsarbeta liksom att många arabisk-israeliska kvinnor inte deltar på arbetsmarknaden.

Israelisk lag skyddar arbetares rättigheter att bilda och ansluta sig till fackföreningar, strejka, rätt till minimilön samt förhandlingsrätten. Enligt CBS är uppemot en knapp tredjedel av alla arbetstagare i Israel fackligt anslutna. Sedan 1987 finns en lag som fastställer minimilöner. Diskriminering i arbetslivet av arabiska israeler förekommer. Den arabisk-israeliska befolkningens utbildningsnivå, genomsnittslön och representation i offentlig sektor är generellt lägre än den judiska. Arabiska israeler, med undantag för druserna, omfattas inte av obligatorisk värnplikt.

Jämställdhet på arbetsmarknaden är lagstadgad. Kvinnor tjänar enligt CBS 2017 i genomsnitt knappt två tredjedelar av vad män tjänar.

Diskriminering av utländsk arbetskraft förkommer.

Civilsamhällesorganisationer rapporterar att arbetare från framförallt Filippinerna, Thailand och Palestina, men även arabiska israeler och asylsökande, kan utsättas för bland annat tvångsarbete, sexuell utnyttjande och andra kränkningar av rättigheter och arbetsvillkor. För arbetskraft från Palestina utfärdar israeliska myndigheter arbetstillstånd till arbetsgivare istället för arbetstagare, vilket utöver missbruk av arbetskraft genererat en informell marknad för dessa tillstånd.

Intresset för hållbarhet och företagens samhällsansvar (CSR) ökar bland israeliska företag. Ett stort antal israeliska företag bedriver verksamhet på ockuperat område.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Rätten till hälso- och sjukvård är lagstadgad, och majoriteten av den israeliska befolkningen har god tillgång till denna.

Medellivslängden är 84,2 år för kvinnor och 80,7 år för män. Det råder avsevärda skillnader mellan arabiska israeler och judiska israeler vad beträffar hälsa. Judiska israeler lever i genomsnitt fyra år längre än arabiska israeler. Mödradödligheten är fem på 1 000 levande födda barn. Antalet barn som dör före fem års ålder är 3,6 per 1 000 levande födda

barn, med en betydligt högre andel 6,1 (2016) hos arabiska israeler och ännu högre hos beduiner. Aborträtten är lagstadgad och i internationella mått relativt liberalt utformad och tillämpad.

Tillgång till sjukvård för asylsökande och andra som saknar israeliskt medborgarskap är (med undantag för barn) begränsad till akutvård och i övrigt beroende av privata försäkringar då de inte täcks av den statliga hälsoförsäkringen.

Rätten till utbildning

Israel håller en jämförelsevis god standard på utbildningsområdet. Skolplikt gäller från fem till 18 år och den statliga undervisningen är kostnadsfri från tre till 18 års ålder. Pojkar och flickor har samma rätt till utbildning.

Utbildning erbjuds i fyra separata system: två sekulära i statlig regi på arabiska respektive hebreiska, ett judiskt religiöst i statlig regi samt ett fristående ultraortodoxt skolsystem. De fyra systemen har egna skolor, delvis olika läroplan och självständig styrning. Många ultraortodoxa skolor undervisar endast i begränsad utsträckning i sekulära ämnen, vilket försvårar möjligheterna att studera vidare. Regeringen tillhandahåller som regel inte obligatorisk utbildning i icke erkända beduinbyar och barn därifrån har ofta låg utbildningsnivå, särskilt flickor.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Levnadsstandarden i Israel är överlag hög och jämförbar med levnadsstandarden i många EU-länder. Israel placerade sig år 2017 på plats 22 av totalt 189 länder i FN:s utvecklingsprogram (UNDP) index över mänsklig utveckling. Samtidigt lider Israel av stora inkomstklyftor med en ginikoefficient på 0,34. 21 procent av Israels befolkning lever under den relativa fattigdomsgränsen. Bland arabiska israeler och ultraortodoxa är fattigdomen större, 45 procent bland de ultraortodoxa och nära 50 procent bland arabiska israeler.

Människorättsorganisationer har uttryckt oro över bristande planering (*master plans*) för områden med huvudsaklig arabisk-israelisk befolkning, vilket leder till byggande utan tillstånd och därefter demoleringar. Enligt

människorättsorganisationer bor runt 50 000 arabisk-israeliska familjer i hem som saknar tillstånd.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Israel har ratificerat FN-konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor med reservationer för artiklarna 7 (b) och 16, vilka rör bland annat anställning samt frågor om äktenskapets ingående och upplösning. Israel har en hög andel välutbildade kvinnor och ingen könsdiskriminering återfinns i den sekulära lagstiftningen. En rad framsteg har gjorts de senaste åren för att säkerställa kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna, både genom ny lagstiftning och genom ökad medvetenhet i samhället. Israel har ett aktivt civilsamhälle som arbetar för att förbättra kvinnors ställning i samhället.

Diskriminering förekommer i familjerättsliga sammanhang, där delar av familjerätten faller under de religiösa samfundens jurisdiktion. De religiösa lagarna är till vissa delar diskriminerande mot kvinnor, till exempel vid skilsmässa. En judisk kvinna kan enligt religiös lag inte ta ut skilsmässa utan sin makes godkännande. Utan giltig skilsmässa kan hon inte gifta om sig och de eventuella barn hon får räknas som utomäktenskapliga, vilket innebär social stigmatisering i religiösa kretsar. Kvinnor inom andra religiösa samfund möter liknande problem.

Vissa religiösa grupper ställer krav på separation mellan kvinnor och män inom bland annat försvarsmakten, kollektivtrafiken och andra områden. Representanter för den israeliska regeringen har tagit avstånd från ofrivillig könssegregering men människorättsgrupper uttrycker oro för att könssegregering är på frammarsch.

Enligt officiella siffror mördades 26 kvinnor 2018, de flesta av nära anhöriga eller manliga partners. Siffran var den högsta sedan 2011 och mobiliserade tiotusentals att i december 2018 demonstrera mot våld mot kvinnor. Statistiken visar att arabisk-israeliska kvinnor är mer utsatta för våld i hemmet än den judiska majoriteten. Det förekommer uppgifter om hedersmord. Det finns statligt finansierade härbärgen för kvinnor som fallit offer för våld i hemmet.

Barnets rättigheter

Israel ratificerade barnkonventionen 1991. Konventionen har inte till fullo införlivats i nationell lag, även om delar återfinns i lagen om studenters rättigheter och barnkonventionen ibland citeras som rättskälla av domstolar. Det finns lagstiftning som skyddar barn mot våld i hemmet och mot människohandel. Enligt israelisk lag är en person myndig vid 18 års ålder. Straffbarhetsåldern är tolv år.

Människorättsorganisationer riktar fortsatt kritik mot Israel för bristande skydd för minderåriga inom det militära rättssystemet. Enligt statistik från *B'tselem* baserad på den israeliska fängelsemyndighetens statistik hölls 210 palestinska barn frihetsberövade i israeliska fängelser per juni 2019, varav två var under 14 år. Inget barn hölls i administrativt förvar per juni 2019.

Tillförlitlig statistik om barnprostitution saknas, men israeliska medier hänvisar till socialministeriet som har uppskattat att över 3 000 barn kan vara drabbade. Myndigheterna ger stöd till ett flertal skyddade hem för barn. Det finns lagstiftning mot barnpornografi. Minimiåldern för samtycke till sex är 16 år.

FN:s barnrättskommitté uttryckte i sin senaste översyn oro över den ökande fattigdomen bland barn. Vart tredje barn lever under eller nära den relativa fattigdomsgränsen, vilket särskilt påverkar ultraortodoxa och arabisk-israeliska barn.

Minimiåldern för rekrytering till de väpnade styrkorna är 18 år.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Den största minoriteten utgörs av de arabiska medborgarna i Israel, varav många identifierar sig som palestinier. De arabiska medborgarna inkluderar gruppen beduiner. Av de arabiska israelerna, som utgör cirka 20 procent av Israels befolkning, är drygt 83 procent muslimer, nio procent kristna och åtta procent druser. Arabiska israeler har generellt sett sämre förhållanden vad gäller inkomst, anställning, hälsa, utbildning och boende än den judiska befolkningen. Kommuner med huvudsaklig arabisk-israelisk befolkning tilldelas mindre ekonomiska resurser.

Ekonomiska indikatorer har förbättrats något de senaste åren men ökande klyftor i förhållande till den judiska majoriteten förstärker intrycket av stagnation eller ökande ojämlikhet. Den i juli 2018 antagna nationalstatslagen upplevdes av många arabiska israeler i lag formalisera den diskriminering som gruppen redan möter.

Även vad gäller tillgång till land förekommer diskriminering mot arabiska israeler, vilket också påtalats av FN:s kommitté mot rasdiskriminering. Icke-judiska medborgare har inte rätt att arrendera mark på samma villkor som judiska medborgare. Cirka 93 procent av marken i Israel förvaltas eller ägs av staten genom Israels markmyndighet (ILA) och kan inte köpas utan endast arrenderas. Den Judiska nationella fonden (JNF) kontrollerar drygt en tiondel av den statsägda marken och JNF:s stadgar förbjuder upplåtelse eller uthyrning av mark till icke-judar.

Bland arabiska israeler är beduinerna mest socioekonomiskt utsatta. Två tredjedelar av de runt 250 000 beduinerna bor i sju av statens anlagda samhällen och resten i 35 så kallade icke erkända byar, som saknar grundläggande infrastruktur och samhällstjänster. Alla byggnader i de icke erkända byarna ses som illegala, och kan därmed bli föremål för demolering. Staten har i årtionden uppmuntrat beduiner att flytta till de erkända samhällena men majoriteten är ovilliga att ge upp sina anspråk på marken som de kan ha bott på i århundraden, vilket är ett krav för att få bo i samhällena.

FN:s kommitté mot rasdiskriminering har också uttryckt oro för uppgifter om upplevd och faktisk diskriminering mot minoriteter inom den judiska befolkningen. Det gäller trots regeringens ansträngningar för särskilt nyanlända judiska grupper. Särskilt är de cirka 150 000 israeliska judarna av etiopiskt ursprung socioekonomiskt utsatta och utsätts för diskriminering. Upplevt övervåld av polisen har lett till omfattande demonstrationer vid ett flertal tillfällen. Uppgifter från civilsamhällesorganisationer pekar på underrepresentation av judar med bakgrund i Mellanöstern och Nordafrika (*mizrahim*) i högre utbildning, arbetslivet samt inom politiska institutioner och rättsväsende.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Förbudet mot diskriminering på grund av sexuell läggning i israelisk lag respekteras generellt, även om diskriminering förekommer i vissa delar av samhället. Högsta domstolen har slagit fast att homosexuella personer har samma rättigheter som heterosexuella vad gäller invandring, arbetsrättsliga förmåner och arv. Eftersom borgerlig vigsel inte förekommer finns inte möjligheten att ingå samkönade äktenskap respektive registrerat partnerskap. Partnerskap och samkönade äktenskap som ingåtts utomlands erkänns dock. Sambor av samma kön har samma rättigheter som olikkönade par. Samkönade par har samma rätt som olikkönade par att adoptera barn. Homosexuella kvinnor har rätt till insemination. Israel tillåter könsbekräftande behandling.

Hbtq-personer diskrimineras generellt sett inte inom de sekulära delarna av samhället men homosexualitet är inte allmänt accepterat inom mer religiösa grupper. Skillnader existerar också mellan annat bland olika geografiska områden. Risken för diskriminering är högre för trans- och queerpersoner. I flera av de större städerna, i synnerhet Tel Aviv, råder stor öppenhet mot hbtq-personer. Det finns ett aktivt civilsamhälle som arbetar för hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna, och Pridefestivaler äger rum över hela landet.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Israel har ratificerat FN:s flyktingkonvention från 1951, med reservationer för artiklarna 8 och 12, men utsikterna för att personer ska beviljas asyl i Israel är små. Mekanismer för flyktingmottagande saknas i stort sett och praxis för asylutredningar, som sköts av immigrations- och befolkningsmyndigheten under inrikesministeriet, är inte offentlig.

Runt 36 000 personer med skyddsbehov befinner sig enligt UNHCR i Israel, huvudsakligen från Eritrea och Sudan. FN och människorättsorganisationer har återkommande uttryckt oro för att landet rutinmässigt ger avslag eller underlåter att behandla asylansökningar. Åren 2017 och 2018 godkändes endast åtta asylansökningar totalt.

Israel erbjuder inte permanenta lösningar utan ger ett tillfälligt kollektivt skydd mot deportering genom tillfälliga viseringar i två månader upp till ett år, som kan förlängas. Israel söker samtidigt få dessa personer att lämna landet, exempelvis genom vidarebosättning eller omlokalisering genom avtal med tredje land. Tusentals personer har omlokaliserat i tredje land i Afrika, oftast Rwanda eller Uganda. Bland annat *Human Rights Watch* har kritiserat processen. UNHCR har uttryckt oro för att dessa inte ska ha funnit en säker eller hållbar lösning.

I januari 2018 meddelade den israeliska regeringen att man avsåg tvångsdeportera, alternativt frihetsberöva på obestämd tid, asylsökanden från Eritrea och Sudan till tredje land om de inte frivilligt lämnade Israel mot en klumpsumma. Omfattande protester ledde till att Rwanda och Uganda, som enligt medieuppgifter skulle ha tagit emot asylsökanden, offentligt tillbakavisade uppgifterna. I mars 2018 fastslog Israels Högsta domstol att det vore olagligt att på obestämd tid frihetsberöva personer som inte kunde deporteras, varpå de personer som hölls frihetsberövade släpptes.

Tillvaron i Israel för asylsökande försvåras genom olika administrativa åtgärder, såsom ett 20-procentigt löneavdrag som sätts in på ett konto tillgängligt först när den enskilde lämnar landet. Flyktingar och migranter omfattas inte fullt ut av det statliga sociala skyddsnetet utan är till stor del hänvisade till civilsamhällets organisationer för uppehälle, mat och sjukvård. De har inte heller rätt att arbeta i Israel men i praktiken ser israeliska myndigheter mellan fingrarna med att många anställs av israeliska arbetsgivare.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Israel ratificerade FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2012. Enligt en rapport från det israeliska justitieministeriet 2018 lever omkring 1,5 miljon israeler (cirka 18 procent av befolkningen) med någon form av funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning har rätt till statliga inkomst-, hyres- och transportbidrag samt omfattas av lagen om lika anställningsmöjligheter. Den allmänna sjukpensionen var under många år föremål för debatt men

höjdes under 2018 efter omfattande demonstrationer av intresseorganisationer.

VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSSSTATENS PRINCIPER I ISRAEL

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Israel. De mänskliga rättigheterna, liksom frågor rörande demokrati och rättsstatens principer, tas kontinuerligt upp i Sveriges och EU:s dialog med israeliska företrädare. EU har sedan 1995 ett associeringsavtal med Israel som innehåller klausuler om respekt för demokrati, de mänskliga rättigheterna och rättsstatens principer samt strukturer för dialog.

Respekten för de mänskliga rättigheterna i Israel granskades i FN:s råd för mänskliga rättigheter i januari 2018 (*Universal Periodic Review*). Israel erhöll totalt 240 rekommendationer och accepterade 70 till fullo. Övriga rekommendationer noterades, de flesta relaterade till ockupationen av Palestina. Sverige gav tre rekommendationer som fokuserade på civilsamhällets utrymme, administrativt förvar samt palestiniernas rättigheter i område C. Den förstnämnda rekommendationen accepterades och de två andra noterades.

Sverige stödjer bilateralt israeliska organisationers arbete för de mänskliga rättigheterna i det av Israel ockuperade Palestina genom utvecklingssamarbetet. Därutöver har EU-delegationen i Tel Aviv ett program för de mänskliga rättigheterna via EU:s finansieringsinstrument för främjande av demokrati och mänskliga rättigheter (EIDHR) med en budget på runt 1,2 miljoner euro per år.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR*) ratificerades år 1991. Israel är inte part till det fakultativa protokollet om

enskild klagorätt eller det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR) ratificerades år 1991. Israel är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination*, ICERD) ratificerades år 1979.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*, CEDAW) ratificerades år 1991. Israel är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT) ratificerades år 1991. Israel är inte part till det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr.

Konventionen om barnets rättigheter (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) ratificerades år 1991. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter och det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2005 respektive år 2008.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD) ratificerades år 2012.

Israel är inte part till internationella konventionen mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, ICED)

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees, 1951 Refugee Convention*) ratificerades år 1954. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1968.

Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*) undertecknades år 2001 men har inte ratificerats.